

A Magyar Tudományos Akadémia és a műemlékvédelem

The Hungarian Academy of Sciences and the Preservation of Monuments

Marosi Ernő

az MTA rendes tagja, professor emeritus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, MTA Bölcsészettudományi
Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet
emarosi@btk.mta.hu

Összefoglalás

A Magyar Tudományos Akadémia fontos történelmi szerepet játszott 1847-ben a magyar műemlékvédelem kezdeményezésében, 1861–1872 között a Műemlékek Ideiglenes Bizottságának, majd 1882-től Országos Bizottságának megalapításában. A műemlékvédelem országos hivatalának működése idején a Tudományos Akadémia normális szerepe tudományos bizottságainak (Művészettörténeti, Régészeti, Építészettudományi és Történeti) közreműködésében, illetve legfontosabb tudományos kiadványainak (*Magyarország Műemlékei topográfiája*, *Lapidarium Hungaricum*, a műemlékvédelem évkönyvei, illetve szakfolyóirata *Műemlékvédelem*) publikálásában állt.

A magyar műemlékvédelmet 1990 tájáig annak a tudományos és konzervátori felfogásnak folyamatos hagyománya jellemezte, amely az 1900 körüli, a „Konzerválni vagy restaurálni?” dilemmában kiegyensúlyozott álláspontnak, Alois Riegl értékrendszerében a mérsékelt historizáló álláspontnak felel meg. Hosszú ideig az 1930-as évek esztergomi királyi palota feltárását, restaurálását tekintették a magyar műemlékvédelem módszertani modelljének. Ez a felfogás 1990 táján – mindenekelőtt az építészeti posztmodernizmus hatására – megváltozott. A műemlékvédelem szervezetének autonóm célkitűzése helyébe 1992-től a kulturális örökség védelmére utaló elnevezés került, amely – ellentétben a hagyományossal – nehezen értelmezhető. 2012-ben mindenesetre a kulturális örökségvédelem hivatalos apparátusát megszüntették.

Nem lehetetlen, hogy az így keletkezett kulturális hézag betöltésére valamikor újabb akadémiai kezdeményezésre lenne szükség.

Abstract

The Hungarian Academy of Sciences had an important historical role at the beginnings of the preservation of historical monuments in Hungary. In 1847 by the publication of a manifest to the Hungarian community and later in the organizatory efforts (1860–1872) preparing the foundation of a Temporary Commission of the Monuments in Hungary and 1882 in the legal introduction of the Commission of the Historical Monuments of Hungary. In times as the preservation of the monuments has been organized by the competent national office, the role of the Hungarian Academy was normally restricted to the participation of its scientific commissions (those for Art History, Archaeology and for The Theory and History of Architecture respectively) in its theoretical questions and in the publication of its most important texts (the inventories of Hungary's historical monuments, the collection *Lapidarium Hungaricum*, the yearbooks and the special review of the preservation of monuments).

Up until about 1990 the Hungarian monuments' preservation was characterized by a continuous tradition of the scholarly and conservatory methodology, which can be considered as a well-balanced position in the struggle about the dilemma of the early 1900's, the question of „Conservation vs. Restoration”. This position was considered by Alois Riegl as a moderate version of Historicism. For a long time the restoration work of the 1930's of the medieval royal palace in Esztergom has been considered as the methodological model of the Hungarian monuments' preservation. This notion was radically changed mainly under the influence of postmodernism in architecture in around 1990. The accent of the autonomous position of the organization of the preservation of monuments was also substituted by the new term: cultural heritage introduced into the title of the office in 1992. Contrary to the old notion of the preservation the meaning of the latter was rather obscure. Two decades later the *National Office for Cultural Heritage* was dissolved.

It cannot be excluded, that filling this cultural gap could only be possible by a new intervention of the Hungarian Academy of Sciences.

Kulcsszavak: kulturális örökség, műemlék, emlékmű, régiség-érték, történeti érték

Keywords: cultural heritage, historical monuments, monument, antiquities, historical value

DOI: 10.1556/2065.180.2019.10.17

1. A Magyar Tudományos Akadémiának az intézmény nem egészen két évszázadnyi történetének kezdetén, az alapítás fázisában és még több időszakban is fontos szerep jutott a magyar műemlékvédelemben. Nem véletlen, hogy erről a szerepről igen részletes elemzéssel emlékezett meg az 1882-ben hozott törvény által életre hívott Műemlékek Országos Bizottsága (MOB) első, nagy tekintélyű és általánosan elismert elnöke, Forster Gyula (Forster, 1928). A történelmi emlékek kultusza a 19. század elejétől jelent meg a magyar kultúrában. 1847-ben a Magyar Tudományos Akadémia felhívása már nem kívánságról, hanem intézményről szól. A Schedel (Toldy) Ferenc által kibocsátott *Felszólítás minden, a nemzeti becsületet szívében viselő magyarhoz a hazai műemlékek ügyében* a műemlékek védelmét más nemzetek példájára civilizatórikus feladatnak tartja. Sürgős intézkedéseket követel a műemlékek pusztulásának megakadályozására, különböző fajtáiknak számontartását és összeírását, valamint képüknek és leírásaiknak „hű és díszes rajzmunkákban” való közlését tűzi ki célul (a felszólítás 1847-es és 1858-as megismétlésekor kibővített szövege: Marosi, 1999, 30–34.). A műemlékvédelem intézményesítése a 19. századi nemzeti kulturális intézmények sorában (köztük maga a Tudományos Akadémia, a Nemzeti Múzeum és Nemzeti Színház) kapott volna helyet. Ezt az intézményt azonban a szabadságharc után – a Monarchia mindkét felére érvényesen – az osztrák abszolutisztikus kormányzat bizottsága hozta létre. Amikor ez a politikai helyzet megszűnt, a megfelelő szervezet hiányát 1861-től ismét az Akadémia hidalta át mindaddig, amíg 1872-ben a műemléki törvény megalkotásáig életre hívott Műemlékek Ideiglenes Bizottsága nem tudta ellátni azon jogkörök egy részét, amelyekről majd az 1882-es törvény intézkedett (D. Mezey–Szentesi, 1996; Entz, 2019; Forster, 1928.).

2. Az elkövetkező valamivel több mint egy évszázadban többnyire a törvény érvényesült, és a MOB által képviselt bizottsági szervezeti forma még akkor is fennmaradt, amikor – így a 20. század legelején és 1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, majd ismét az 1930-as években – egyre inkább beláthatóvá vált, hogy az ügy állami hivatali szervezetet igényel. Erre csak 1945 után került sor, előbb a MOB újjászervezésével, majd megszűnte után, 1949-től különböző rövid életű szervezeti formákat követően 1957-től kezdve az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF) létrehozásával (Dercsényi, 1980; Bardoly–Haris, 1996). Ebben is szerepe volt a Tudományos Akadémiának, amely támogatta az OMF tudományos projektjeit (mindenekelőtt a *Magyarország Műemléki Topográfiaja* munkálatait és kiadását) és elméleti munkáját. Az Akadémia két osztálya is együttműködött mindebben: a II. (a Művészettörténeti, illetve a Régészeti) és az V. (az Építészettelméleti és Történeti) Bizottság által. Ahogyan az MTA-n került sor 1969-ben a Nemzetközi Művészettörténeti Kongresszus megrendezésre, 1972-ben ugyancsak a Tudományos Akadémia támogatta az ICOMOS-nak, a műemlékvédelem világszövetségének budapesti kongresszusát.

A magát saját évszázados hagyományából levezető (Horler, 1981) magyar műemlékvédelemben a modernizmust az 1930-as évek munkái képviselték (Dercsényi, 1980; Horler, 1981), mindaddig, amíg ezek tekintélyét a posztmodern építészeti törekvések ki nem kezdték (Dávid, 1984; Dávid et al., 1996; Marosi, 1991). Az OMF felbomlása 1992-ben átszervezések és átnevezések sorozatának formájában kezdődött, és vezetett 2012-ben az egykori országos szerv utolsó örökösének rendeleti úton történt megszüntetéséhez, ami – lévén a műemlékvédelem hivatalos állami szervezete a civilizáció tartozéka – botránynak mondható (Lővei–Klaniczay, 2012). Az ilyen esetekben gyakori eljárás mód szerint előbb hatalmas mértékben kiterjesztették a hivatali szervezet hatáskörét a jól definiálható műemlékvédelemben túl a (nemzeti?) kulturális örökség egészére (Kulturális Örökség Igazgatósága 1997, majd Hivatala – KÖH – 2001–2012), majd megállapíthatták, hogy ennek nem felelhet meg.

3. A kulturális örökség fogalma nem helyettesítheti minden további nélkül a hagyományos, 19. századi műemlék fogalmat, amely – ellentétben a változatos médiumokban megjelenő örökséggel – határozottan a jelentéshordozó objektumokhoz kapcsolódik (Marosi, 1996). A 'műemlék' szó műalkotást jelent mint a *művészettörténet* tárgyát. A jelentéssel felruházott, személyre, korra, eseményre vonatkozó asszociációt keltő tárgy vagy ilyennek materiális maradványa (*reliquia* – ereklye mint kultusszal körülvevett objektum) az *emlék*, amelynek legfontosabb kvalitása bizonyított eredete, illetve *azonosság*. Az azonosság – a *proveniencia* igazolhatóságának értelmében – nem ugyanazt jelenti, mint a „hitelesség”, amely a szerző kilétére vagy a származásra vonatkozó vélemény, ítélet. Ezt a vélekedést nevezzük *attribution*nak. Természettudományos diagnosztikai (nyombiztosítási) módszerek alkalmazásának az azonosság – anyag, kor, hely – ilyen felfogása alapján van értelme. Közkeletű – téves – vélemény szerint a természettudományos módszerek alkalmasak lennének hitelességi kételyek eldöntésére. Ez csak egészen ritka és szélsőséges esetekben lenne így, például, ha művészek ujjlenyomatai, DNS-e stb. lehetnének vizsgálatok kiindulópontjai.

Az *emlék*, a művészettörténeti értelmezés tulajdonképpeni tárgya (és egyben forrása), olyan objektum, amely kiindulópontja és támasza az emlékezés (*memoria*) folyamatának. A *souvenir* emlékezet és emléktárgy is, a történelmi emlékezetet kiváltó tárgy *monumentum*. Ez alapvetően kultuszjel: sírjel, határjel, sztelé, oltárkö (mint a Jákob által felállított kő: Ter 33, 20; 35, 14). A *monumentalitás* ebben az értelmezésben nem méret kérdése, hanem az emberi élet határait meghaladó, isteni vagy heroikus „örökkévalóság” (vö.: *aere perennius, вечная слава*) kvalitása. Az emlék mint a művészettörténet tárgya minden modern nyelvben a *monumentum* (különböző származékai mellett a németben *Denkmal* is) jelentéskörében szerepel, jelentést hordozó objektumként. A monumentális alapjelentése a mózesi 2. parancs tilalmából bontható ki, az a „faragott kép” (*sculptile*) készítésén kívül annak ápolását (*neque coles* – innen egyaránt 'kultusz' és 'kultúra') érinti (MTörv5, 8–9).

Annak következtében, hogy a magyar nyelvű terminológia a nyelvújítás után alakult ki, abban a – kivételesnek mondható – helyzetben vagyunk, hogy (a német *Kunstdenkmal* szó különböző fordításával) képesek vagyunk megkülönböztetni az *emlékművet* a *műemléktől*. (Sajnos, ennek a distinkciónak lehetősége az összetévesztést is magába rejti – mindenekelőtt a tanulatlan közbeszédben és az azt kiszolgáló sajtóban.) A különbség a szándékban és a rendeltetésben van: a megörökítés szándékával emelt obeliszk, emléktábla, szobor mind *emlékmű*, de nem feltétlenül *műemlék*, amely alapvetően nem létesíthető akarattal, hanem a művészi kvalitás alapján spontán elismerést (a „művészet” kategóriájába való felvételt: innen: német. *Kunstdenkmal*, fr. *monument d'art* stb.) fejez ki. Ekként lehet megbecsülni „emlékműveket” is, ahogyan sok erre érdemes emlékszobron kívül a közvélemény ebben az amnesztiában részesítette Kisfaludi Strobl Zsigmond gellérthegyi „Szabadság”-szobrát. Műemléket azonban létesíteni nem lehet, sem finanszírozással, sem deklarációval, rendeleti úton stb. Ez minden voluntarista, zsarnoki rendszer örök bánata, és minden szabadságszeretet nagy és végső vígasza (amely szerint az arany wc-kagyló nem tiszteletjegy az örökkévalóságba). Ezért e fogalom környezete a politikai (úgynevezett „emlékezetpolitikai”) csatározások színhelye, illetve a populizmus szolgálata és elvetése közötti „népművelési” ambíciók versenypályája.

4. A 19. század végén Alois Riegl a művészet történetében egy immanens akarás (a *Kunstwollen*) működését tételezte fel (Riegl, 1995). Amikor 1905-ben egy radikálisan modern osztrák műemlékvédelmi törvény (egyébként soha meg nem valósult) tervezetét kidolgozta, nemcsak a műemléki értékeknek, hanem általában az emlékek és az emlékezésnek az elméletét is kidolgozta. Kategóriarendszere két alapvető tényezőn alapul: a művészeti értékek jelenkori használati vagy aktuális művészeti, illetve múltbeli (emlékezeti) jellegén, illetve a rájuk vonatkozó akarat szerepén: eszerint lehetnek akaratlagosak (*gewollt*) vagy akaratlanok (*ungewollt*). Például az akaratlan emelt emlékszobor vagy a történelmi mivoltában hangsúlyozott épület annak a jelenbeli értékfogalomnak a megtestesítése, amelyet legismertebb formájában a vadonatúj (*nagelneu, brand new*) épület képvisel. Riegl felfogása szerint az emlékek igazi értéke iránt a – csak részben tudatos – hangulati megközelítés teszi az embert megértővé. Amit sugallnak, az, hogy e világon minden mulandó, előbb-utóbb minden emberi alkotás engedni kényszerül az idő falánkságának. A múlt hangulatában elmerülő szemlélő altruizmusa ugyanaz az önzetlenség, amely például a természetvédelemben is működik; a történelemben hivatkozási alapot, öröklött vagyont kereső műbarát önző szempontjainak a jelenben keres támaszt. A historikus érték a jelennek a múltba vetítése; annak olyan pontosan és

olyan kifogástalanul kell megjelennie, ahogyan egy vadonatúj műnek: tisztán és legjobb tudásunk szerint. Riegl ebből az értékelméletből vezette le a műemlékvédelem tennivalójának programját: a régiség értékelése alapján nincs más tennivalónk, mint a halódó emlék megőrzése mindaddig, amíg lehetséges (Lővei, 2014); felújítása és rekonstrukciója pedig attól fogva feladat, amióta arra szolgál, hogy tulajdonosainak mint örökösöknek a jogait igazolja vele. Ez, amit a radikális idealista Riegl a társadalmak, nemzetek és államok önzésének nevezett, nem idegen a kulturális örökség mai koncepciójától (és még az úgynevezett „világörökségétől” sem). Innen ered az a rövid parancs, amelyet természetesen egyetlen műemlékvédelmi hivatalos szervezet sem valósított meg: „Konservieren, nicht restaurieren!”. A 20. század hagyatéka nagyrészt olyan műemlékvédelmi „charták” (nem törvények, hanem ajánlások: Román, 2002) sora, amelyek mind ennek a háromszavas mondatnak bővebb kifejtését, illetve enyhítését szolgálják: annak lehetővé tételét, hogy mindenképpen birtokba lehessen venni és aktuálisan értelmezni a múltat.

Ahogy a műemléki értékek megkülönböztetése alapján eltérő szemléletük lehetséges, más és más módon képzelték el (és képzelik el ma is) a velük való bánásmódot. Mivel az emberiség egyetemes történetének tárgyi tanúságairól – illetve az egyetemes művészettörténet emlékeiről – van szó (a ritkaságértéket fejezi ki a „műkincs” kifejezés, azt pedig, hogy mindennek tulajdonosa az emberiség maga, az újabban megszokottá vált „világörökség” – jóval előbb, már a 18. század vége táján létezett a világirodalom fogalma, és egészen új keletű a „világzene”), a műemlék fogalmához hozzátartozik a magántulajdonos jogainak korlátozása a szűkebb vagy tágabb értelemben vett közösséggel szemben. Az ilyen tárgyak csak akkor töltik be műemlékként a rendeltetésüket, ha X-edik Y palotájával már nem az ő örökösei rendelkeznek, hanem országa, nemzete, az emberiség.

Sok példát lehetne (akár napjaink tapasztalataiból is) felsorolni: a műemlékbe inkább való egy múzeum (nevezzük például Nemzeti Galériának) vagy egy nemzeti könyvtár (alapította talán Széchényi Ferenc), mint bármely rezidencia vagy hivatal. Egyenesen azt is lehetne állítani, hogy az utóbbi jellegű használat esetén az adott épület műemléki értéke csökken vagy megszűnik. A Magyar Tudományos Akadémia budapesti székházépülete a másfél évszázad után is nagyrészt eredeti funkciójukban használt középületek közé tartozik. A tudományos testületet igazgató hivatalok, az előadótermek, könyv- és levéltárak, gyűjtemények az eredeti műemléki funkciók közé tartoznak; a vendéglátás vagy a politikai reprezentáció nem. Az utóbbi időben a műemlékvédelem egyik legfontosabb témaköre és munkaterülete a kertművészet lett. Külföldön (például Ausztriában), de itthon is nyilvánvalóvá vált, hogy a nagybirtokosok rezidenciáinak és a városok pihenőkertjeinek az idők folyamán felaprózott, tagosított területei műemlékként csak az eközben megváltozott tulajdonviszonyok sérelmével kezelhetők. És viszont: az is kérdés, vajon jogos-e az ország legrégebbi, alapításakor királyi adományokkal ellátott monostorát nemzeti történelmi emlék jellegének korlátozásával jelenlegi lakói lelkeségének meditatív eszközeként kezelni. Tudomásul kell vennünk: a jelenkori közvélemény nemcsak a múzeumokat tekinti hullaházaknak, hanem így kezeli legközelebbi rokonaikat, a műemlékeket is.

5. Az igazi probléma abban az ellentmondásban rejlik, hogy a műemlékeknek mondott tárgyak műemlékként elsősorban mint szemléleti objektumok funkcionálnak, fenntartásuknak feltétele azonban valamilyen gyakorlati funkció betöltése (kastély esetében például aggodalmas elmeszociális otthonától jelenkori oligarchák palotáig), ami (például templom, színház, gyűlésterem esetében) ha vele nem is azonos, de az eredetihez hasonló lehet. Mindezek a kérdések aktuális vitatémákként is megjelennek a jelenkori műemléki munkákban – anélkül, hogy e viták tanulságai bármilyen testületet befolyásolhatnának további döntéseikben. A műemlékekkel mint objektumokkal kapcsolatos (és rendszerint az építészet területére tartozó) technikai beavatkozásokban nyilvánvalóan a nekik tulajdonított értékformák fejeződnek ki. A legegyszerűbb a védelem (amit a magyar szó is kifejez és ugyanígy a német *Denkmalschutz*, az olasz *tutela dei monumenti*, a francia *sauvegarde des monuments*, az angol *monuments' protection*) vagy tetteges, vagy jogi eszközökkel való harc. E nemből a legkorábbiak a 15. századtól kezdve a pápai állam rendőri intézkedései voltak az antik emlékek pusztítása ellen. A romok passzív védelme és időleges javíthatása, állagmegóvása, konzerválása (ami a Riegl-féle *Alterswert*-nek felel meg) a szentimentális romkultuszban egyesíti mind az antikvitás klasszikus értékrendjét, mind a középkor irracionális kultuszát. (A kérdés jellegzetesen sarkítva jelenik meg az 1970-es évek magyar–osztrák vitájában, amelynek magyar résztvevői szerint a romokat mint történelmi romokat kell megőrizni, Walter Frodl szerint azonban csak tisztaságukat lehet biztosítani (Frodl, 1974).

A 19. század végéig (amikor az addig lebecsült barokk korszak pozitív értékelésével az időrendi határok végleges áttörése bekövetkezett) a műemléki szemlélet tárgyai a klasszikus (antik és reneszánsz) és a középkori stílusok voltak. Ezeket Franciaországban és Angliában, a német (és osztrák) tartományokban (rendszerint az országok feudális kori tartománybeosztásának megfelelő) földrajzi egységek szerinti inventáriumokban (ún. művészeti topográfiákban) rögzítették. Az ilyenek a legtöbb európai országban lényegében a 20. század végi nagy digitális váltásig vezető szerepet játszottak. A francia *monuments classés* kifejezés mutatja, hogy ezeknek az emléktopográfiáknak eredetileg nemcsak a nyilvántartás volt a szerepük, hanem a művészi minősítése is. Kultuszuk ekkor (különösen a napóleoni háborúk utáni nemzeti ébredés korától) vezetett technikai műveletekhez. A kölni dóm befejezésére 1842–1882 között abban a reményben került sor, hogy a nemzeti összefogás nélkül megoldhatatlan feladat hozzásegít a német politikai egység létrejöttéhez. Ennek a mentalitásnak (Riegl értelmezése szerint a historizmus értékrendjének) problémája veti fel azokat a kérdéseket, amelyek a technikai beavatkozás mértékével jellemzik a modern kori restaurátor által önmagának tulajdonított helyzetet, hogy tudniillik tudása jogosítja-e a műemlék struktúrájába való beavatkozásra. Ennek fokozatait mint *konzerválást, renoválást, restaurációt, rekonstrukciót* lehet jellemezni – az eredetihez való ragaszkodástól az alapelvek ismeretében való szabad alkotásig vezető skálán (vö. Bardoly, 2016). Valamennyi fogalomnak eszmetörténeti-politikai konnotációja is van (például konzervativizmus, *innováció*, politikai restauráció stb., Marosi, 2017).

6. Fénykoraiban, így 1997 tájáig, majd még megszűnéséig, 2012-ig is, a magyar műemlékvédelem hivatalos szervezete sokoldalúan felépített publikációs rendszerrel rendelkezett, amelynek csúcsa az 1980-as évtizedig a Magyar Tudományos Akadémia által támogatott (és az Akadémiai Kiadó által kiadott) topográfia volt. Ezt a *Lapidarium Hungaricum* vállalkozás váltotta fel, miközben tanulmánykötetek és periodikák egész rendszere szolgálta a műemlékvédelem ismertetését és eredményeinek a társtudományokhoz való közvetítését. Ezekről itt csak halvány áttekintést lehet adni. Ma mindebből csak a 2016-ban elbúcsúzott *Műemlékvédelem* című folyóirat hasonló nevű utódja létezik.

A magyar műemlékvédelmi hivatalok publikációi

Lapidarium Hungaricum: 1,1988 általános helyzetkép / 2,1990 Pest megye I, Visegrád, királyi palota 1 / 3,1995, Győr-Moson-Sopron megye I. Sopronhorpács / 4,1998, Budapest I, Budai királyi palota 1. Középkori idomtégla töredékek / 5-6, 2002 Vas megye I: Belsővat – Kőszegszerdahely, II: Magyarszeccsőd-Zsenyve / 7,2009 Veszprém megye I. Sümeg, vár, Devecser, kastély / 8,2012 Pest megye II. Visegrád, alsó- és felsővár.
Magyarország Műemléki Topográfiája: I. 1948: Esztergom I / II. Győr-Sopron megye I. Sopron és környéke 1953 (2.: 1956) / III. 1954: Nógrád megye / IV. 1955: Budapest I / V. Pest megye I–II, 1958 / VI, 1962: Budapest II / VII, 1969: Heves megye I / VIII, 1972: Heves megye II / IX, 1978: Heves megye III / X, 1986: Szabolcs-Szatmár megye I / XI, 1986, Szabolcs-Szatmár megye II, 1987.

Kiadványsorozatok, periodikák

Magyar Műemlékvédelem (a magyar műemléki szervezet évkönyvei) I (1960)–XII (2005).

Az utolsó negyed évszázad műemléki irodalmának bibliográfiái: Bardoly 2005 és (már sorozaton kívül:) Bardoly 2018.

Műemlékvédelem 1 (1957)–60 (2016), majd: 61 (2017)/1–2-től

Műemlékvédelmi Szemle 1 (1991)–4 (2004).

Pavilon 1990–1994; 2001 különszám

Művészettörténet – Műemlékvédelem tanulmánykötetek: 1 (1991) – 12 (2005) benne emlékkönyvek 3.: Entz Géza – 4.: Horler Miklós – 6.: Gerő László – 10.: Koppány Tibor – 11.: Détsy Mihály – 12.: Granasztóiné Györffy Katalin tiszteletére.

Örökségvédelem (a műemléki hivatal belső lapja) 1997–2004; címváltozat: *Örökség* 2005–2012.

1847-ben a magyar műemlékvédelem története akadémiai felhívással kezdődött. Nem lehet kizárni, hogy „majd talán egy boldogabb időben” ugyanilyen gesztus fogja új életre kelteni.

Irodalom

- Bardoly I. (2005): *Műemléki bibliográfia 1991–2000*. Magyar Műemlékvédelem XII, Budapest, Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Evk_12_1991_2001/?pg=0&layout=s
- Bardoly I. (szerk.) (2016): [Válogatás 1906–1948 között megjelent műemlékvédelmi írásokból], *Műemlékvédelem*, 60, 5–6, 269–382.
- Bardoly I. (2018): *Magyar építésztörténeti és műemléki bibliográfia 2001–2015*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet, <https://mi.btk.mta.hu/hu/kiadvanytar/bibliografiak/muemlekvedelmi-bibliografiak/bardoly-istvan-magyar-epitesztorteneti-es-muemleki-bibliografia-2001-2015>
- Bardoly I. – Haris A. (szerk.) (1996): *A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok. (Művészettörténet – Műemlékvédelem IX.)* Budapest, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Mm_09_muemlekvedelem/?pg=0&layout=s
- D. Mezey A. – Szentesi E. (1996): Az állami műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. A Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale magyarországi működése (1853–1860). In: Bardoly I. – Haris A. (szerk.): *A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok (Művészettörténet – műemlékvédelem IX.)* Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 47–65. [https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Mm_09_muemlekvedelem/?query=SZO%3D\(*atas%3Fter*\)&pg=48&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Mm_09_muemlekvedelem/?query=SZO%3D(*atas%3Fter*)&pg=48&layout=s)
- Dávid F. (1996): A műemlék-helyreállítások tervezésének kérdései. In: Horler M. – László Cs. (szerk.): *Magyar Műemlékvédelem X. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1980–1990)*. Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal
- Dávid F. – Sedlmayr J. – Horler M. (1996): Vita a műemlékvédelem elveiről és módszereiről. In: Horler M. – László Cs. (szerk.): *Magyar Műemlékvédelem X. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1980–1990)*. Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal. https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Evk_10_Orszagos/?pg=5&layout=s
- Dercsényi D. (1980): *Mai magyar műemlékvédelem. (Gyorsuló idő)* Budapest: Magvető Kiadó
- Entz G. (2019): A műemléki gondolat sorsa a XIX. században Magyarországon. *Magyar Művészet*, 7, 2, 63–70.
- Forster Gy. (1928): *A Magyar Tudományos Akadémia és a műemlékek védelme*. Budapest, MTA
- Frodl, W. (1974): Elmélet és gyakorlat egysége. A magyar műemlékvédelem centenáriumára, *Műemlékvédelem*, 18, 3, 129–138.
- Horler M. (1981): Műemlékvédelmünk elvei és módszerei. *Építés – Építésztudomány. A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei*, 13, 1–2, 63–84.
- Lővei P. (2014): „Konzerválni és nem restaurálni.” A műemlékvédelem elvei, régebbi és újabb törekvései. *Műemlékvédelem*, 58, 1, 47–49.
- Lővei P. – Klaniczay G. (2012): „Ha mindez így marad, akkor ez a 140 éves történetnek a vége”. BUKSZ-beszélgetés: Klaniczay Gábor beszélget Lővei Pállal a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal feloszlásáról. BUKSZ, 24, 3–4, 254–268. <http://real.mtak.hu/11407/>
- Marosi E. (1991): Válaszúton a magyar műemlékvédelem! *Pavilon*, 6, 2–8.

- Marosi E. (1996): Műemlékvédelem – az örökség hagyományozása. In: Bardoly I. – Haris A. (szerk.): *A magyar műemlékvédelem korszakai*. Tanulmányok (*Művészettörténet – műemlékvédelem IX.*) Budapest: Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 9–19.
[https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Mm_09_muemlekvedelem/?query=SZO%3D\(*atas%3Fter*\)&pg=48&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZAK_KOHI_Mm_09_muemlekvedelem/?query=SZO%3D(*atas%3Fter*)&pg=48&layout=s)
- Marosi E. (szerk.) (1999): *A magyar művészettörténet-írás programjai. Válogatás két évszázad írásaiból*. Budapest: Corvina Kiadó, <https://mi.btk.mta.hu/hu/kiadvanytar/sorozat-on-kivul/a-magyar-muveszettortenet-iras-programjai-valogat-as-ket-evszazad-irasaibol>
- Marosi E. (2017): Restauráció és művészettörténet, Építés – Építészettudomány. *A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei*, 45, 1–2, 1–17.
- Riegl, A. (1995): *Kunstwerk oder Denkmal? Alois Riegls Schriften zur Denkmalpflege*. Studien zu Denkmalschutz und Denkmalpflege Bd. XV (hrsg. Ernst Bacher), Bundesdenkmalamt Wien. Wien–Köln–Weimar: Böhlau
- Román A. (szerk.) (2002): *Karták könyve. Műemlékvédelmi dokumentumok gyűjteménye*. Budapest: ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, 2. bővített kiadás: <http://icomos.hu/datas/kartak-konyve/2d1be8f3a882b152d52fe689644a8ace.pdf>